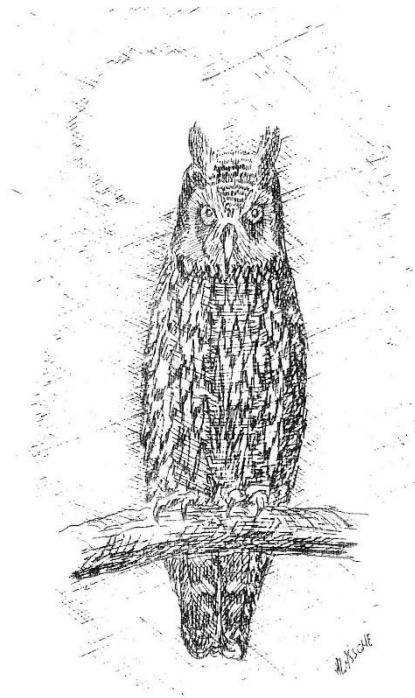

DE KOOIPLAS: restant van de voormalige Weitemanslanden.

De naam Weitemanslanden zal velen onder u wel bekend voorkomen. Ze zijn gelegen tussen Vriezenveen en Almelo en bestaan tegenwoordig hoofdzakelijk uit graslanden, hier en daar afgewisseld met een akker. Vroeger, tot zo'n 50 jaar geleden, was het gebied één uitgestrekte lap "woeste grond" Omstreeks 1930 hebben de Weitemanslanden het in het kader van de werkverschaffing moeten ontgelden en smoorden de schaarse kreten om behoud van het gebied in de algemeen geldende ontginningsdrang. De bij Vriezenveen gelegen eendenkooi, de Kooiplas, die deel uitmaakte van het Weitemanslandencomplex, kon nog op het nippertje gespaard blijven. De heer Schneider kocht de 15 ha. Grote Kooiplas aan, met het doel om als reservaat voor watervogels in stand te worden gehouden. Zowaar een zeer loffelijk streven voor die tijd.

Voordat ik mij ga beperken tot de Kooiplas, wil ik even uitweiden, over de roemruchte Weitemanslanden van vóór 1930. Uit ettelijke gesprekken met mensen die het gebied nog gekend hebben en uit het nogal lyrische verhaal van Waptonk in De Wandelaar van 1931 blijkt duidelijk, dat het een uniek natuurgebied geweest is. Het rijk geschakeerde landschap bestond uit ondiepe veenplassen, deinende zoden, verraderlijke veengaten, veenputten, drassige broeklanden, gagel- en rietwildernissen, berkenwallen en beken en het gebied was dermate ontoegankelijk, dat het een ideale bron vormde voor het ontstaan van allerlei volksverhalen. Zo zou de naam afgeleid zijn van een zekere Weiteman, die daar eens geleefd had en wiens geest nog regelmatig door de plaatselijke bevolking gezien werd de indruk die ik van de vogelbevolking van de Weitemanslanden gekregen heb, is nogal beperkt. Jammer genoeg ging de belangstelling voor vogels van de plaatselijke bevolking weinig verder dan de smaak van de eieren en het vlees, terwijl ook Waptonk in zijn artikel een tamelijk eenzijdig beeld geeft. Hij beperkt zich namelijk uitsluitend tot de weide- en watervogels. Over de zangvogels bijvoorbeeld ben ik helaas nagenoeg niets te weten gekomen. Hopelijk zijn er onder u die nog gegevens over de Weitemanslanden bezitten; ik hou mij aanbevolen.

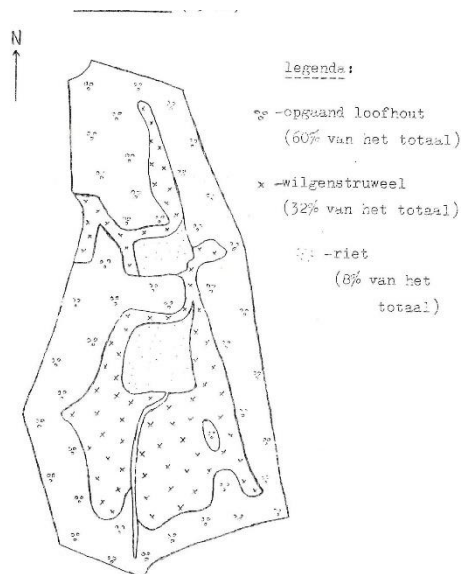

Wat sterk naar voren komt uit de verhalen van de verschillende ooggetuigen is, dat de Weitemanslanden een waar eldorado voor weidevogels en watervogels zijn geweest, het-geen gezien de aard van het terrein niet verwonderlijk is. De Wulp, de Kievit, de Moathenne (Grutto), de Tuter (Tureluur), de Watersnip er de Kemphaan die, zoals Waptonk schrijft, op met orchideeën omzoomde arena's zijn toernooien hield, waren algemeen voorkomende broedvogels. Ook de Wilde Eend en Wintertaling schijnen zich er best thuis gevoeld te hebben en in de rietvelden en rietkragen broedden de Waterral, de Yperom (Roerdomp) en de Reetwouw (Bruine Kiekendief). Tot groot genoegen van de jeugd was de Zwarte Stern in verscheidene kolonies vertegenwoordigd. Hetgeen zonder veel zoeken petten vol eieren opleverde naast het feit dat de Weitemanslanden broedgelegenheid boden aan allerlei vogels, moest de functie als overwinterings- en pleisterplaats voor verschillende soorten eenden. Ganzen en zelfs zwanen niet onderschat worden. 's Winters verbleven er o.a. grote aantallen eenden, waarop driftig jacht werd gemaakt door middel van de eendenkooi. Helaas zijn de in deze tijden in de Kooiplas gevangen eendensoorten en aantallen nooit geregistreerd

Met het ontwateren en de ontginning van de Weitemanslanden verdwenen vele typische broedvogelsoorten, terwijl de over winterende vogels hun heil elders moesten zoeken. betreurenswaardig is bijvoorbeeld het verdwijnen van de Ooievaar als broedvogel uit Twente, toen dit voor deze soort zo belangrijke foerageerterrein als zodanig verdween. Sommige soorten, zoals de Roerdomp, konden zich nog een tijdje handhaven in de Kooiplas, die intact gebleven was.

Echter net het verstrijken der jaren werden de graslanden grenzend aan de Kooiplas steeds grondiger ontwaterd, terwijl ook rondom de Kooiplas een sloot gegraven werd. Het zal duidelijk zijn dat dit min of meer funeste gevolgen heeft gehad met betrekking tot het oorspronkelijke aankoopdoel. De waterstand in de Kooiplas is dermate gedaald dat ze tegenwoordig, uitgezonderd in natte jaargetijden, helemaal droog staat.

De Kooiplas is dan nu ook bijna geheel dicht gegroeid. In het vegetatiepatroon is echter de oorspronkelijke staat nog terug te herkennen. Het buitenste deel dat bestaat uit opgaand loofhout met een in het algemeen schaarse ondergroei, komt overeen met het oorspronkelijke kooibos. De vroegere kooiplas is tegenwoordig terug te herkennen in twee vegetatietypes. De diepste delen van de vroegere plas, die ook nu nog wel eens onder water staan, zijn bedekt met dicht manshoog riet. De minder laag gelegen gedeeltes bestaan tegenwoordig uit wilgenstruwelen, die op sommige plaatsen ondoordringbaar dicht zijn, hier en daar afgewisseld met grazige open plekken.

In 1977 heb ik de Kooiplas op broedvogels geïnventariseerd in het kader van het door het SOVON georganiseerde Atlasproject. voor het vaststellen van het aantal territoria is gebruik gemaakt van de karteringsmethode (Teixeira, 1977), waarvoor 14 ochtendexcursies en 10 aanvullende (dag-, avond-en nacht-)excursies afgelegd zijn.

Broedvogellijst Kooiplas 1977.

Wilde Eend: 3 pr. (2 pr/10 ha).

Boomvalk: 1 pr. Dat minimaal 2 jongen heeft grootgebracht (0,7 pr/10 ha).

Fazant: 5 hanenterritoria. Volgens hr. Drenthen, de jachtopziener, zouden er zeker 20 hennen hebben gebroed in de kooiplas en de omringende weilanden. (3,3 terr/10 ha).

Houtduif: 27 pr. (18 pr/10 ha). Broedt zowel in het opgaande loofhout als in de wilgenstruwelen.

Holenduif: 3 pr. (2 pr/10 ha). Broedvogel van het opgaande loofhout.

Tortelduif: 7 pr. (4,7 pr/10 ha). Broedt uitsluitend in de wilgenbosjes.

Koekoek: 1 territorium (0,7 terr/10 ha)

Ransuil: 1 pr. Dat 3 jongen heeft grootgebracht (0,7 pr/10 ha)

Grote Bonte Specht: 3 pr. (2 pr/10 ha).

Boompieper: 2 pr. (1,3 pr/10 ha).

Winterkoning: 30 pr. (20 pr/10 ha). Opvallend is dat de meerderheid van de territoria zich bevond op de overgang van opgaand loofhout naar wilgenbegroeiing

Heggenmus: 5 pr. (3,3 pr/10 ha).

Bosrietzanger: 9 pr. (6 pr/10 ha). De territoria bevonden zich in de wilgenstruwelen en langs de rand van beide rietvelden.

Kleine Karekiet: 5 pr. (3,3 pr/10 ha). Broedvogel van de rietveldjes.

Spotvogel: 1 pr. (0,7 pr/10 ha).

Tuinfluiser: 12 pr. (8 pr/10 ha)
Zwartkop: 8 pr. (5,3 pr/10 ha). Meer dan de vorige soort koos de Zwartkop de meer open wilgenbegroeiingen. de
Tuinfluiser vestigde zich ook in de ondoordringbare gedeeltes.
Grasmus: 1 pr. (0,7 pr/10 ha). Het territorium bevond zich langs de rand van een open plek in de wilgenbegroeiing.
Fitis: 20 pr. (13,3 pr/10 ha). De verspreiding van deze soort was uitsluitend beperkt tot de wilgenvegetatie.
Tjiftjaf: 23 pr. (15,3 pr/10 ha). De territoria bevonden zich merendeels op de grens van opgaand loofhout en de lagere
wilgenbosjes
Gauwe Vliegenvanger: 4 pr. (2,7 pr/10 ha). Broedvogel van het opgaande loofhout.
Gekraagde Roodstaart: 5 pr. (3,3 pr/10 ha). Broedvogel van het opgaande loofhout.
Roodborst: 16 pr. (10,7 pr/10 ha).
Merel: 18 pr. (12 pr/10 ha). Deze soort bereikte zijn grootste dichtheid in de ondoordringbare wilgenstruwelen.
Zanglijster: 4 pr. (2,7 pr/10 ha).
Matkop: 5 pr. (3,3 pr/10 ha). Vestigde zich vooral op de grens van de wilgenstruwelen en het opgaande loofhout.
Pimpelmees: 7 pr. (4,7 pr/10 ha).
Koolmees: 20 pr. (13,3 pr/10 ha). Zowel de Koolmees als de Pimpelmees bleken nogal sterk gebonden te zijn aan de
hogere loofbomen.
Boomkruiper: 2 pr. (1,3 pr/10 ha)
Rietgors: 4 pr. (2,7 pr/10 ha). Broedvogel van de rietveldjes.
Vink: 15. Pr. (10 pr/10 ha). Een soort die sterk gebonden is aan het hogere loofhout.
Goudvink: 1 pr. (0,7 pr/10 ha). Het territorium bevond zich in een ondoordringbaar wilgenstruweel.
Ringmus: 10 tot 15 pr. (6,7 tot 10 pr/10 ha).
Spreeuw: 30 tot 35 pr. (20 tot 23,3 pr/10 ha).
Wielewaal: 2 pr. (1,3 pr/10 ha). Deze soort is sterk gebonden aan het hoge loofhout. Opvallend is dat een nest, dat de
afgelopen winter ontdekt werd, op slechts 3 meter hoogte zat.
Vlaamse Gaai: 2 pr. (1,3 pr/10 ha).
Ekster: 3 pr. (2 pr/10 ha).
Zwarte Kraai: 4 pr. (2,7 pr/10 ha).

Opmerkingen:

--De kraaiachtigen worden door de jachtopziener, zoals hij het noemt, "een beetje in de hand gehouden"
--De Nachtegaal die in voorgaande jaren steeds met ca. 3 paren vertegenwoordigd was, is in 1977 slechts één
keer zingend waargenomen
--De Waterral, waarvan in 1975 één territorium kon worden vastgesteld, is in 1977 niet waargenomen,
hoewel de hoge waterstand in het voorjaar hoopvolle verwachtingen wekte.

Uit de bovenstaande lijst, die weinig opmerkelijke soorten bevat, blijkt dat veel "gewone" soorten een grote
dichtheid bereiken in de Kooiplas. De oorzaak hiervan zal waarschijnlijk verband houden met de opbouw van
het terrein (edge-effekt..), maar ook de rust die er heerst (de Kooiplas is niet toegankelijk voor publiek), zal
zeker een rol spelen.

Literatuur:

Meijerink, J.A. (1976): De vogels van Twente.
Prov. Overijsselsche en Zwolsche Courant (25 mei 1930): Reseruaat voor watervogels
Teixeira, R.M. (1977): Kwantitatieve inventarisatie-
Technieken. Het Vogeljaar 25 : 30-36.
Waptonk (1931) : Wat verloren gaat. De Wandelaar 3 : 269-272.

Johan Bekhuis
Vriezenveenseweg 82
7678 VD Geesteren

DE KOOIPLAS:

restant van de
voormalige Weitemanslanden.

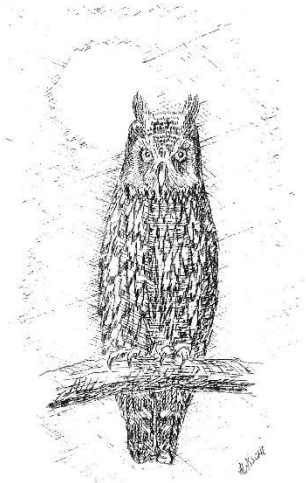
De naam Weitemanslanden zal velen onder u wel bekend voorkomen. Ze zijn gelegen tussen Vriezenveen en Almelo en bestaan tegenwoordig hoofdzakelijk uit graslanden, hier en daar afgewisseld met een akker. Vroeger, tot zo'n 50 jaar geleden, was het gebied één uitgestrekte lap "woeste grond". Omstreeks 1930 hebben de Weitemanslanden het in het kader van de werkverschaffing moeten ontgelden en smoorde de schaarse kreten om behoud van het gebied in de algemeen geldende ontginningsdrang.

De bij Vriezenveen gelegen eenderkooi, de Kooiplas, die deel uitmaakte van het Weitemanslandkomplex, kon nog op het nippertje gespaard blijven. De heer Schneider kocht de 15 ha. grote Kooiplas aan, met het doel om als reservaat voor watervogels in stand te worden gehouden. Zowaar een zeer loffelijk streven voor die tijd.

Voordat ik mij ga beperken tot de Kooiplas, wil ik even uitweiden over de roemruchte Weitemanslanden van vóór 1930. Uit ettelijke gesprekken met mensen die het gebied nog gekend hebben en uit het nogal lyrische verhaal van Waptonk in De Wandelaar van 1931 blijkt duidelijk, dat het een uniek natuurgebied geweest is. Het rijk geschakeerde landschap bestond uit ondiepe veenplassen, deinende zoden, veranderlijke veengaten, veenputten, drassige broeklanden, gage- en rietwildernissen, berkenwallen en beken en het gebied was dermate ontoegankelijk, dat het een ideale bron vormde voor het ontstaan van allerlei volksverhalen. Zo zou de naam afgeleid zijn van een zekere Weiteman, die daar eens geleefd had en wiens geest nog regelmatig door de plaatselijke bevolking gezien werd.

De indruk die ik van de vogelbevolking van de Weitemanslanden gekregen heb, is nogal beperkt. Jammergenoeg ging

de belangstelling voor vogels van de plaatselijke bevolking weinig verder dan de smaak van de eieren en het vlees, terwijl ook Waptonk in zijn artikel een tamelijk eenzijdig beeld geeft. Hij beperkt zich namelijk uitsluitend tot de weide- en watervogels. Over de zangvogels bijvoorbeeld ben ik helaas nagenoeg niets te weten gekomen. Hopelijk zijn er onder u die nog gegevens over de Weitemanslanden bezitten; ik hou mij aanbevolen.

Wat sterk naar voren komt uit de verhalen van de verschillende ooggetuigen is, dat de Weitemanslanden een waar eldorado voor weidevogels en watervogels zijn geweest, hetgeen gezien de aard van het terrein niet verwonderlijk is. De Wulp, de Kievit, de Moathenne (Grutto), de Tuter (Tureluur), de Watersnip en de Kemphaan die, zoals Waptonk schrijft, op met orchideeën omzooide arena's zijn toernooien hield, waren algemeen voorkomende broedvogels.

Ook de Wilde Eend en Wintertaling schijnen zich er best thuis gevoeld te hebben en in de rietvelden en rietkragen broedden de Waterral, de Yperom (Roerdomp) en de Reetwouw (Bruine Kiekendief). Tot groot genoegen van de jeugd was de Zwarte Stern in verscheidene kolonies vertegenwoordigd, hetgeen zonder veel zoeken petten vol eieren opleverde.

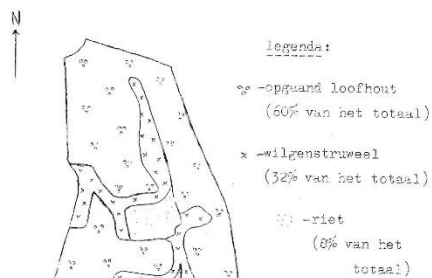
Naast het feit dat de Weitemanslanden broedgelegenheid boden aan allerlei vogels, moest de functie als overwinterings- en pleisterplaats voor verschillende soorten eenden, ganzen en zelfs zwanen niet onderschat worden. 's Winters verbleven er o.a. grote aantallen eenden, waarop driftig jacht werd gemaakt door middel van de eenderkooi. Helaas zijn de in deze tijden in de Kooiplas gevangen eendensorten en aantallen nooit geregistreerd.

Met het ontwateren en de ontginning van de Weitemanslanden verdwenen vele typische broedvogelsoorten, terwijl de overwinterende vogels hun heil elders moesten zoeken.

Betreurenswaardig is bijvoorbeeld het verdwijnen van de Ooievaar als broedvogel uit Twente, toen dit voor deze soort zo belangrijke foerageerterrain als zodanig verdween. Sommige soorten, zoals de Roerdomp, konden zich nog een tijdje handhaven in de Kooiplas, die intact gebleven was.

Echter met het verstrijken der jaren werden de graslanden grenzend aan de Kooiplas steeds grondiger ontwaterd, terwijl ook rondom de Kooiplas een sloot gegraven werd. Het zal duidelijk zijn dat dit min of meer funeste gevolgen heeft gehad met betrekking tot het oorspronkelijke aankoopdoel. De waterstand in de Kooiplas is dermate gedaald dat ze tegenwoordig, uitgezonderd in natte jaargetijden, helemaal droog staat.

de KOOIPLAS (15 ha)

schaal 1 : 5.000

De Kooiplas is dan nu ook bijna geheel dicht gegroeid. In het vegetatiepatroon is echter de oorspronkelijke staat nog terug te herkennen. Het buitenste deel dat bestaat uit opgaand loofhout met een in het algemeen schaarse ondergroei, komt overeen met het oorspronkelijke kooibos. De vroegere kooiplas is tegenwoordig terug te herkennen in twee vegetatietypes. De diepste delen van de vroegere plas, die ook nu nog wel eens onder water staan, zijn bedekt met dicht manshoog riet. De minder laag gelegen gedeeltes bestaan tegenwoordig uit wilgenstruwelen, die op sommige plaatsen ondoordringbaar dicht zijn, hier en daar afgewisseld met grazige open plekken.

In 1977 heb ik de Kooiplas op broedvogels geïnventariseerd in het kader van het door het SOVOH georganiseerde Atlasproject. Voor het vaststellen van het aantal territoria is gebruik gemaakt van de karteringsmethode (Teixeira, 1977), waarvoor 14 ochtendexcursies en 10 aanvullende (dag-, avond- en nacht-)excursies afgelegd zijn.

Broedvogellijst Kooiplas 1977.

Wilde Eend: 3 pr. (2 pr/10 ha).
 Boomvalk: 1 pr. dat minimaal 2 jongen heeft grootgebracht (0,7 pr/10 ha).
 Fazant: 5 hanenterritoria. Volgens hr. Drenthen, de jacht-opziener, zouden er zeker 20 hennen hebben gebroed in de Kooiplas en de omliggende weilanden. (3,3 terr/10 ha).
 Houtduif: 27 pr. (18 pr/10 ha). Broedt zowel in het opgaande loofhout als in de wilgenstruwelen.
 Holenduif: 3 pr. (2 pr/10 ha). Broedvogel van het opgaande loofhout.
 Tortelduif: 7 pr. (4,7 pr/10 ha). Broedt uitsluitend in de wilgenbosjes.
 Koekoek: 1 territorium (0,7 terr/10 ha).
 Ransuil: 1 pr. dat 3 jongen heeft grootgebracht (0,7 pr/10 ha).
 Grote Bonte Specht: 3 pr. (2 pr/10 ha).
 Boompieper: 2 pr. (1,3 pr/10 ha).
 Winterkoning: 30 pr. (20 pr/10 ha). Opvallend is dat de meerderheid van de territoria zich bevond op de overgang van opgaand loofhout naar wilgenbegroeiing.

-50-

Heggenus: 5 pr. (3,3 pr/10 ha).
 Bosrietzanger: 9 pr. (6 pr/10 ha). De territoria bevonden zich in de wilgenstruwelen en langs de rand van beide rietvelden.
 Kleine Karekiet: 5 pr. (3,3 pr/10 ha). Broedvogel van de rietveldjes.
 Spotvogel: 1 pr. (0,7 pr/10 ha).
 Tuinfluiter: 12 pr. (8 pr/10 ha).
 Zwartkop: 8 pr. (5,3 pr/10 ha). Meer dan de vorige soort koos de Zwartkop de meer open wilgenbegroeiingen, de Tuinfluiter vestigde zich ook in de ondoordringbare gedeeltes.
 Grasmus: 1 pr. (0,7 pr/10 ha). Het territorium bevond zich langs de rand van een open plek in de wilgenbegroeiing.
 Fitis: 20 pr. (13,3 pr/10 ha). De verspreiding van deze soort was uitsluitend beperkt tot de wilgenvegetatie.
 Iijfjaf: 23 pr. (15,3 pr/10 ha). De territoria bevonden zich merendeels op de grens van opgaand loofhout en de lagere wilgenbosjes.
 Grauwe Vliegenvanger: 4 pr. (2,7 pr/10 ha). Broedvogel van het opgaande loofhout.
 Gekraagde Roodstaart: 5 pr. (3,3 pr/10 ha). Broedvogel van het opgaande loofhout.
 Roodborst: 16 pr. (10,7 pr/10 ha).
 Merel: 18 pr. (12 pr/10 ha). Deze soort bereikte zijn grootste dichtheid in de ondoordringbare wilgenstruwelen.
 Zanglijster: 4 pr. (2,7 pr/10 ha).
 Matkop: 5 pr. (3,3 pr/10 ha). Vestigde zich vooral op de grens van de wilgenstruwelen en het opgaande loofhout.
 Pimpelmees: 7 pr. (4,7 pr/10 ha).
 Koolmees: 20 pr. (13,3 pr/10 ha). Zowel de Koolmees als de Pimpelmees bleken nogal sterk gebonden te zijn aan de hogere loofbomen.
 Boomkruiper: 2 pr. (1,3 pr/10 ha).
 Rietgors: 4 pr. (2,7 pr/10 ha). Broedvogel van de rietveldjes.
 Vink: 15 pr. (10 pr/10 ha). Een soort die sterk gebonden is aan het hogere loofhout.
 Goudvink: 1 pr. (0,7 pr/10 ha). Het territorium bevond zich in een ondoordringbaar wilgenstruweel.
 Ringmus: 10 tot 15 pr. (6,7 tot 10 pr/10 ha).
 Spreeuw: 30 tot 35 pr. (20 tot 23,3 pr/10 ha).

-51-

Wielewaal: 2 pr. (1,3 pr/10 ha). Deze soort is sterk gebonden aan het hoge loofhout. Opvallend is dat een nest, dat de afgelopen winter ontdekt werd, op slechts 3 meter hoogte zat.
 Vlaamse Gaai: 2 pr. (1,3 pr/10 ha).
 Ekster: 3 pr. (2 pr/10 ha).
 Zwarte Kraai: 4 pr. (2,7 pr/10 ha).

Opmerkingen:

- de kraaiachtigen worden door de jachtopziener, zoals hij het noemt, "een beetje in de hand gehouden".
- de Nachtegaal die in voorgaande jaren steeds met ca. 3 paren vertegenwoordigd was, is in 1977 slechts één keer zingend waargenomen.
- de Waterral, waarvan in 1975 één territorium kon worden vastgesteld, is in 1977 niet waargenomen, hoewel de hoge waterstand in het voorjaar hoopvolle verwachtingen wekte.

Uit de bovenstaande lijst, die weinig opmerkelijke soorten bevat, blijkt dat veel "gewone" soorten een grote dichtheid bereiken in de Kooiplas. De oorzaak hiervan zal waarschijnlijk verband houden met de opbouw van het terrein (edge-effect!); maar ook de rust die er heerst (de Kooiplas is niet toegankelijk voor publiek), zal zeker een rol spelen.

Literatuur:

Meijerink, J.A. (1976): De vogels van Twente. Prov. Overijsselsche en Zwolsche Courant (25 mei 1930): Reservaat voor watervogels.
 Teixeira, R.M. (1977): Kwantitatieve inventarisatietechnieken. Het Vogeljaar 25 : 30 - 36.
 Waptonk (1931) : Wat verloren gaat. De Wandeljaar 3 : 269 - 272.

Johan Bekhuis
 Vriezenveenseweg 82
 7678 VD Geesteren

-52-

